

BOOK REVIEW

Irina Bădescu (2021). *Fragil, cuvântul întrupat: studii de istorie intelectuală și istorie culturală*. Volum îngrijit de Vlad Alexandrescu. Text stabilit de Vlad Alexandrescu și Adina Ruiu, studiu introductiv și bibliografie de Vlad Alexandrescu. București: Editura Spandugino, 1128 p.

MĂDĂLINA CECIULEAC

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
 madalina.ceculeac@student.uaic.ro

Marginalii la *Fragil, cuvântul întrupat* de Irina Bădescu

Volumul de față, pregătit *in memoriam* profesoarei și cercetătoarei emerite Irina Bădescu de către discipolul, cel puțin în ceea ce privește studiul secolului Luminilor, Vlad Alexandrescu, reunește opera științifică a acesteia (articole și eseuri publicate, dar și studii finalizate, însă inedite). Editorul mărturisește, în notele care precedă textele, că în organizarea acestei impresionante arhive de exegeze și studii care vizează domenii înrudite ale cercetării literare (semiotică, teorie și critică literară, hermeneutică literară și diferite poetici de inspirație lingvistică sau fenomenologică), a ținut cont de organizarea tematică și cronologică gândită de autoare în cele două proiecte de sumar redactate în anul 1998, respectiv 2004, și de dorința acesteia de a nu distinge între textele publicate în limba română și cele publicate în limba franceză.

În ciuda caracterului său compozit, corpusul de față se prezintă ca un text *rotund*, organizat în jurul a două idei centrale: cititorul și cuvintele. Din notele sumarului redactat de Irina Bădescu – „Nu am avut de gând [...] când m-am hotărât să public aceste studii, să fac un soi de *opera omnia* [...] Ar fi fost prezumțios: ce pot spune astăzi, și mai ales cui, niște texte scrise la răstimpuri?” (p. 65) – observăm preocuparea autoarei cu

privire la receptorul textelor sale și la statutul lecturii în spațiul universitar autohton, dar și în societatea românească în general, fapt care este regăsit nu numai în numeroasele interogații risipite în studiile din acest volum, cum ar fi: „Que lisent les Roumains? Comment lisent les Roumains? [...] Pas beaucoup, quantitativement.” (p. 1014), ci și în meditațiile cu privire la dificultățile traducerii lui Mihai Eminescu în limba franceză sau ale lui Charles Baudelaire în limba română. Îngrijorarea cu privire la pierderea cititorului de cursă lungă: „Întrebarea, astăzi, este însă: cine mai citește? Și mai ales, de la prima la ultima pagină?” (p. 1064), formulată în finalul articolului dedicat Ninei Façon,

subliniază, așa cum o indică și titlul volumului, faptul că pentru Irina Bădescu, cuvântul nu este o literă inertă, ci „este act, prezență la sine – întrupare” (p. 514) existând deplin prin/în dialog.

Într-unul dintre studiile care deschid acest volum „Le froumain dans (tous) ses états” (1998), Irina Bădescu realizează o cronică istorico-culturală complexă referitoare la raporturile și contactele culturii române moderne cu limba și civilizația franceză. Un asemenea demers critic în care sunt scrutate relațiile culturii române cu limba franceză și în care sunt demontate o serie de mituri create în jurul francofiliei autohtonilor – pentru societatea românească în curs de modernizare și sincronizare cu Occidentul – limba franceză pare să fi constituit vehicul de transmitere mai degrabă a unui „savoir-vivre”, decât a unui „savoir-faire”, jucând rolul unui intermediar cultural: „Modiste française, oui, mais pas de couturière, ni petite, ni grande maison et presque pas de maisons de couture tenues par les Français. Le modiste ne se sert que de ses gestes, gracieux, magiques, tandis que la couture s'ecombré d'un équipement tout ou presque de fabrication allemande.” (p. 118). Considerăm că demersul în cauză reprezintă o neprețuită moștenire pentru studiile de românistică și pentru posibilele cercetări de antropologie literară și imagologie: (hetero-imagini ale francezului în dramaturgia lui Vasile Alecsandri, Ion Luca Caragiale sau în proza lui Mihail Sadoveanu).

În secțiunea dedicată „Teoriei și exegezei literare” regăsim o serie de studii științifice consacrate unor subiecte la frontiera dintre teoria literaturii și poetică (statutul personajului literar, literaritatea ca proces, mitul ca instrument de cunoaștere), pe care autoarea le cercetează folosindu-se de instrumentarul de concepte și metode de analiză propuse de poeticienii structuraliști. Parcursul profesional al Irinei Bădescu vădește o constantă preocupare pentru aplicarea în

analiză a celor mai noi direcții de abordare ale literaturii, precum și o perpetuuă încercare de sincronizare a studiilor culturale românești cu mișcările culturale din afara acestuia, culminând cu inițiativa introducerii la Universitatea București a unui program masteral destinat studiului literaturii din Québec.

Capitolul despre „Luminile franceze” cuprinde două secțiuni ample: o parte dedicată studiilor teoretice și alta consacrată prelegerilor despre literatura secolului al XVIII-lea francez. Sub titlul „Proza Luminilor franceze” (1986) autoarea inventariază condițiile romanului ca gen proscris, a cărui supraviețuire a depins de doi factori: conținuturile abordate (romanul ca vehicul al criticii instituțiilor și societății, prin apariția unor figuri topice din romanul picaresc, reactualizate și resemnificate – hanul ca răscruce de povestiri, drumul ca metaforă a vieții, și care generează tipologii noi de personaje – canibalul lui Montaigne, naivul lui Voltaire, persanii lui Montesquieu care, sub masca *străinului* și sub pretextul înstrăinării, fac posibilă satira) și de publicul vizat: „nașterea laborioasă a romanului în sens modern are drept consecință formarea și educarea unui public cititor de romane, crearea unui adevărat mod de-a gândi și simți” (p. 404).

Exegezele reunite în secțiunea de prelegeri care au fost susținute de Irina Bădescu în fața studenților de la secțiile de limbă franceză prezintă un pronunțat caracter interdisciplinar: proza secolului al XVIII-lea francez este investigată cu mijloacele oferite de hermeneutica literară și de teoriile recepției. Abordând numeroase metode de analiză și interpretare a textelor, Irina Bădescu recuperează proza secolului al XVIII-lea francez și îi descoperă o modernitate *avant-la-lettre*, oferim, ca exemplu, reinterpretarea romanului *Jacques Le Fataliste* („*Jacques fatalistul și stăpânul său*: La hanul cu ficțiuni”, 1978) ca text care, prin intermediul tehnicii demontării jucăriilor sub ochii cititorului, devine un

„roman de-făcut asemenea *Jurnalului falsificatorilor de bani* al lui André Gide” (p. 680).

În secțiunea numită „Lecturi și interpretări” sunt grupate articolele publicate de Irina Bădescu în urma unor conferințe și simpozioane științifice în cadrul cărora aceasta a propus spre dezbateri, cu același apetit pentru interdisciplinaritate și analiză teoretică aprofundată, operele unor autori diverși: de la tragedia clasicismului francez, Corneille și Racine, până la Barbey d'Aureville.

„Cum poate cineva să fie canadian francofon?” (p. 977) (interogație care calchiază celebra „Comment peut-on être Persan?” a lui Montesquieu) deschide textul prin intermediul căruia Irina Bădescu pregătește, apelând la numeroase argumente privitoare la importanța unui asemenea program, lansarea cursurilor de masterat dedicate studiului literaturii din Québec. În cele două articole de căpătâi referitoare la domeniul inaugurat, „Despre conștiința culturală minoritară: cazul Québec” (1991) și „Enseigner le Québec en Roumanie – Notes sur une expérience” (2001), autoarea dezbate cele trei ipoteze ale nașterii acestei conștiințe culturale și literare a Québecului, raporturile dintre cultura canadiană anglofonă majoritară și cultura francofonă canadiană minoritară și investighează care sunt principalele teme ale acestui discurs: revizitarea constantă a mitului canadianului rătăcitor, singurătatea exprimată prin metafora zăpezii, a spațiilor pustii și așteptarea. Profesorul – care dublează scriitorul și criticul – atrage atenția asupra obiectului de studiu al noului program: „Nu se potrivește să vorbim despre o literatură canadiană de expresie franceză, ci de mai multe literaturi francofone” (p. 985), dar și asupra faptului că „franceza literaturii canadiene nu e franceza [continentală], ci o altă limbă refăcută prin împrumuturi, calcuri, distorsiuni semantico-gramaticale și de pronunție, de origine anglofonă, laolaltă cu arhaisme și regionalisme franceze” (p. 984). În studiul din 2001, Irina Bădescu

motivează necesitatea introducerii acestui program de studii în România: „învățarea limbilor străine nu vizează numai deprinderea acestora (pe termen scurt), ci schimbarea modului de gândire a identității și a alterității.” (p. 989).

Ciclul „Addenda” reunește o serie de articole importante, în care sunt dezbătute teme diverse: statutul lecturii în cultura română, problemele sistemului de învățământ românesc sau dificultățile de traducere a poeziei lui Mihai Eminescu și Lucian Blaga în limba franceză și ale lui Charles Baudelaire în limba română (din cauza „incompatibilităților de fond între versificația tonică a francezei și cea silabică românească”, p. 1033). Remarcabilă ni s-a părut cronică despre „străin” în spațiul românesc – „și azi [1995] cartea rămâne Străinul, intrusul” (p. 1020) – în care Irina Bădescu realizează un excurs în istoria lecturii și a statutului cărții în cultura română, în care amintește despre numeroșii „intermediari culturali”: slavona bisericească, greaca, turca și rusa, care produc „demi-lectures” (p. 1015), despre traducerile neîntrerupte și fragmentare din limbi „ale străinilor”, care creează și întrețin sentimentul că limbajul scrierii este diferit de cel vorbit – „une langue étrangère, en somme” (p. 1018) și despre lipsa unui canon în ceea ce privește producerea și înțelegerea literaturii, a unui „classicisme au sense occidental du terme” (p. 1018).

În încheiere, considerăm binevenită gruparea într-un singur volum a tuturor lucrărilor concepute de Irina Bădescu de-a lungul anilor de profesorat și de cercetare pentru că facilitează consultarea lor de către cititori specializați și nu numai, și pentru că se dovedește un valoros omagiu pentru efortul intelectual depus, decenii la rând, în slujirea cuvintelor.